

УДК 378.016:784

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Н.Н.Прушковська, К.Л.Дабіжа

Особистісно-орієнтоване навчання є сучасною моделлю освітньої системи, де увага концентрується на унікальній цілісній особистості, що прагне до самореалізації, відкрита до нового досвіду, уміє робити вибір у різних життєвих ситуаціях і несе відповідальність за цей вибір. Важливим компонентом навчального процесу є потреба учня у формуванні й розвитку своїх професійно-особистісних якостей. Для майбутніх учителів музичного мистецтва необхідною умовою є підготовка їх до керівництва хором колективом. Фундаментальні знання хормейстерської роботи, ефективне застосування диригентських умінь, навичок, необхідних для керівництва хором, психофізіологічні особливості, урахування природних здібностей розглядаються як професійно-особистісні якості майбутнього фахівця.

У статті підкреслюється значення особистісно-орієнтованого підходу в системі підготовки такого спеціаліста, де викладач виступає в ролі організатора самостійної діяльності учнів та їх компетентним консультантом і спостерігачем за розвитком їхніх особистісних якостей.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, професійно-особистісні якості хормейстера, керівник хорного колективу, майбутній учитель музичного мистецтва.

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Н.Н. Прушковская, К.Л.Дабіжа

Личностно-ориентированное обучение является современной моделью образовательной системы, где внимание концентрируется на уникальной целостной личности, которая стремится к самореализации, открыта для нового опыта, умеет делать выбор в разных жизненных ситуациях и несет ответственность за этот выбор. Важным компонентом учебного процесса является потребность ученика в формировании и развитии своих профессионально-личностных качеств. Для будущих учителей музыкального искусства необходимым условием является их подготовка к руководству хором колективом. Фундаментальные знания хормейстерской работы, эффективное использование дирижерских умений, навыков, необходимых для управления хором, психофизиологические особенности, с учетом естественных способностей, рассматриваются как профессионально-личностные качества будущего специалиста.

В статье подчеркивается значение личностно-ориентированного подхода в системе подготовки такого специалиста, где преподаватель выступает в роли организатора самостоятельной деятельности учащихся, а также их компетентным консультантом и наблюдателем за развитием их личностных качеств.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, профессионально-личностные качества хормейстера, руководитель хорного коллектива, будущий учитель музыкального искусства.

PERSONALITY-ORIENTED APPROACH IN THE SYSTEM OF FUTURE ART MUSIC TEACHERS TRAINING

N.N.Prushkovska, K.L.Dabizha

Personality-oriented learning is a modern model of an educational system, where attention is focused on the unique holistic personality that is striving for self-realization, open to new experiences that can make a choice in various situations and is responsible for this choice. The need for the student to form and develop his / her professional and personal qualities is an important component of the educational process. For the future music art teachers their having been trained to lead a choir is an essential element of their academic preparation. Fundamental knowledge of the choir conductor's work, efficient application of conducting skills, needed to guide the choir, psycho-physiological characteristics, taking into account of the inborn abilities are seen as professional and personal qualities of the future specialist.

The article underlines significance of the personality-oriented approach in the system of training of a specialist of the given major where a teacher performs the role of an organizer of the students' independent activity as well as a competent adviser and observer of their personal qualities' development.

Key words: personality-oriented education, professional-personal qualities, the choir leader, future music art teacher.

У сучасній вітчизняній педагогіці можна виділити ряд концепцій, кожна з яких розглядає особистісну освіту з різних позицій, при чому ці теорії не суперечать одна одній, а фіксують акценти на різних

сторонах цього процесу. Потреба в новій парадигмі постає з низки причин, але головна з них – новий тип мислення, що виник унаслідок нових соціально-трудова умов. Педагогічна наука відповідає на запити особистості, суспільства, держави тим, що пропонує нову модель освітньої системи. Різні моделі освітнього процесу аналізуються в роботах В.Я.Пилиповського, І.А.Колесникової, Н.І. Алексєєва, В.В.Серікова та ін., але вони за усіх своїх переваг не ставлять того, кого навчають, у центр навчального процесу, не вважають його суб'єктом власного життя. Можна стверджувати, що в сучасній освіті чітко позначені дві основні парадигми – формувальна (традиційна) і гуманістична (індивідуально-орієнтована).

У центрі уваги особистісно-орієнтованого навчання стоїть унікальна цілісна особистість, що прагне до самореалізації, відкрита до нового досвіду, уміє робити вибір у різних життєвих ситуаціях і несе за цей вибір відповідальність. Можна сказати, що особистісно-орієнтоване навчання йде на зміну пояснювально-ілюстративному.

Проблему особистісно-орієнтованого навчання досліджували відомі психологи сучасності І.Д. Бех, В.В.Давидов, А.В.Петровський, Т.М.Титаренко, І.С.Якиманська та інші. Філософсько-педагогічні аспекти особистісно-орієнтованого навчання у вітчизняній педагогіці визначили І.Гончаренко, І.А.Зязюн, О.В.Киричук, О.Я.Савченко та ін.

Найважливішими чинниками особистісно-орієнтованого навчального процесу дослідники виділяють ті, що розвивають індивідуальність учня, створюють умови для його саморозвитку та самовираження. Тому змістовий компонент навчального процесу має охоплювати з одного боку, все те, що потрібно учневі для формування й розвитку особистості, а з іншого – для формування особистості професіонала.

У світовій практиці неодноразово були спроби реалізувати ідеї особистісно-орієнтованого навчання, починаючи з ідей виховання Жан Жака Руссо, Й.Г.Песталоцці, Г.Д. Торей, М.Монтессорі та ін. Прагнення виховати вільну особистість, зробити того, кого навчають, центром уваги педагога, надати учню можливість активної пізнавальної діяльності через творчість, самостійну доцільну діяльність – об'єднувало цих педагогів, не зважаючи на різні концептуальні погляди.

У зв'язку з цим необхідна розробка довгострокових програм, яка пов'язана з підвищенням якості підготовки фахівців до педагогічної діяльності, особливо у сфері музичного мистецтва на основі особистісно-орієнтованого напрямку в навчанні.

Мета такого навчання – визнати учня головною дієвою фігурою усього освітнього процесу, при цьому центром навчального процесу має бути не учень, а його особистість /системна якість індивіда/ [7/17]. Тобто учень стає суб'єктом професійної діяльності, а не просто рецепієнтом певної сукупності загальнонаукових і професійних знань, умінь і навичок.

У діяльності вчителя музичного мистецтва одним із важливих напрямів є створення та керівництво вокальними й хоровими колективами. Для цього педагог повинен допомагати учневі знайти себе в умовах навчально-пізнавальної діяльності, що сприятиме становленню творчої особистості. Зазначимо, що найбільш ретельно в науково-методичній літературі розглядаються питання технології хормейстерсько-диригентської діяльності, у той час як проблема розвитку індивідуально-особистісних якостей ще не знайшла комплексного науково-теоретичного обґрунтування.

В умовах особистісно-орієнтованого навчання викладач здобуває іншу роль – роль організатора самостійної активної пізнавальної діяльності учня в хоровому колективі та компетентного консультанта, який вчасно допоможе кваліфікованими діями усунути труднощі в пізнанні й застосуванні знань.

Мета статті – зосередити увагу на розвитку професійно-особистісних якостей, що готують студента до самостійної роботи з хоровим колективом та ролі викладача як компетентного консультанта й діагноста (не тільки диригентських умінь і навичок, але й рівня розвитку психофізіологічних особливостей, природних здібностей майбутнього фахівця).

Фундаментальні знання хормейстерської галузі, ефективне застосування диригентських умінь, навичок, необхідних для успішного керівництва хоровим колективом, психофізіологічні особливості, урахування природних здібностей можна розглядати як сформованість професійно-особистісних якостей майбутнього фахівця.

Так, К.Платонов визначив здібності як комплекс властивостей особистості, які відповідають вимогам певної діяльності. Він виходив з того, що здатність – це ступінь «відповідності особистості загалом визначеність діяльності та вимогам зазначеного виду діяльності» [5, с.87].

Здібності особистості, її схильність до певного характеру діяльності, важливо вивчати в природних умовах фахового навчання майбутніх учителів музичного мистецтва. Якщо особистість здатна до певного виду діяльності, мова йде про керівництво хором, то необхідно вдумливо й толерантно спостерігати за розвитком її якостей і здібностей. Ученими (В.Мерлін [3], А.Лібін [2]) доведено, що розвиток природних якостей і здібностей особистості формується з урахуванням її типологічних і психофізіологічних особливостей. Тобто, необхідно спиратися на потужну пропедевтичну, психологічну, освітянську традицію, де пропонується конкретно-історичний і культурно-порівняльний підходи до розвитку

природних якостей особистості майбутнього фахівця.

Як відомо, професійно-особистісні якості як вияв психічних особливостей, що необхідні для засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок, розглядає В. Орлов. Він підкреслює, що це є необхідним для досягнення суспільно прийнятної ефективності в професійній діяльності. Саме ці здібності включають інтелектуальні (мислення), моральні (поведінка), емоційні (почуття) вольові (здатність до самоуправління) організаційні якості особистості [4, с.76].

Ми погоджуємось з позицією О. Рудницької щодо визначення поняття «особистісні якості». Вона висловлює думку, що «особистісні якості» є поєднанням психічних (зокрема психофізіологічних) і соціально-психологічних властивостей: спрямованості (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання тощо), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уваги, емоційно-вольової сфери) [6, с.192].

Слід припустити, що одна із суттєвих розбіжностей між якостями особистості та її здібностями полягає в ступені інтегрованості останніх у загальну структуру стилю життя індивідуальності. Саме це важливо враховувати в процесі формування професійно-особистісних якостей майбутнього фахівця. Зазначимо, що ступінь інтегрованості як фактор розвитку визначається діалектикою соціалізації – індивідуалізації людини. Тобто, діалектика є процесом формування та відтворення особистісних професійних здатностей індивідуума. Під її впливом здійснюється становлення індивідуальності, її особистісного стилю діяльності, що проявляється в якості практичного включення та професійного визначення.

Аналіз психолого-педагогічної та музикознавчої літератури допоміг визначити підходи до формування професійно-особистісних якостей у процесі особистісно-орієнтованого навчання. Ураховуючи, що якості та здібності в деяких дослідженнях ототожнюються, ми виділяємо лише узагальнені якості, які необхідні та достатні для самостійної діяльності фахівця й можуть бути розвинені в процесі його підготовки.

Комплекс професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва можна розподілити між двома модулями, які є взаємозалежними та поєднані системно: 1-й модуль – професійно-педагогічні якості; 2-й модуль – особистісно-психологічні.

Системні та кореляційні зв'язки та співвідношення між ними створюють оптимальні умови для становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва в його практичній професійній діяльності. Кількісно-якісний склад цих якостей достатньо різноманітний. Елементи, які створюють даний комплекс, є рухливими та багатофункціональними.

У «професійно-педагогічні якості» ми включили: музично-слухові здібності, інтелект, хормейстерські знання, вміння та навички, на базі яких формуються комунікативні, організаторські, творчі якості, емпатія. Професійно-педагогічні якості майбутнього фахівця характеризують його знання й уміння досягати цілей навчання з мінімально можливими затратами часу. Професіоналізм спеціаліста має ґрунтуватися на відповідній фундаментальній підготовці, системному мисленні, ефективних методах обґрунтування рішень.

До «особистісно-психологічних якостей» належать: емоційні, вольові якості, серед яких найважливішими для хормейстерської діяльності ми вважаємо цілеспрямованість, наполегливість, енергійність, ініціативність, витримку й емоційність.

Зазначимо, що в статті сконцентрована увага на розвитку значущих професійно-особистісних якостей майбутнього хормейстера, без яких неможлива продуктивна художньо-творча діяльність керівника хору. Саме рівень розвитку цих якостей викладач може діагностувати, коли стежить за практичною роботою учня в хоровому класі.

Теоретичні дослідження щодо розвитку професійно-особистісних якостей майбутніх учителів у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін допомогли визначити їх структуру, що складається з мотиваційно-оцінних, діяльнісно-творчих, комунікативно-організаційних та емоційно-вольових компонентів.

Мотиваційно-оцінний – характеризує спонукальні мотиви щодо хормейстерської діяльності вчителя музичного мистецтва та здатність до само-оцінювання сформованості професійно-особистісних якостей. Мотивація є важливим чинником при формуванні зазначеного феномена й провідним у формуванні професійно-особистісних якостей, що розвивається від позитивного ставлення до вдосконалення якостей особистості. Розвиток мотиваційно-оцінної сфери є важливою ланкою в системі формування професійно-особистісних якостей, що буде змінюватися залежно від активізації інтересу до хормейстерської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Мотиваційно-оцінний компонент є основою щодо реалізації інших структурних компонентів.

Діяльнісно-творчий – розкриває спрямованість майбутнього вчителя на творчу діяльність. Цей компонент спирається на відповідну теоретичну

та практичну підготовку майбутнього фахівця у сфері хормейстерської підготовки. Творчий підхід до діяльності керівника хорového колективу може виявлятися лише в практичній роботі з хоровим колективом, тому необхідні умови для спілкування та взаємодії з хоровим колективом і ці умови повинен створити викладач.

Комунікативно-організаційний – набуває особливого значення у фаховій діяльності майбутнього вчителя як керівника хорového колективу. Адже: вміння встановлювати стосунки з хоровим колективом і здатність організувати колектив на співпрацю; «потреба у спілкуванні»; вміння викликати позитивні емоції в хоровому колективі; здатність сприймати та розуміти кожного учасника хорového колективу; володіти такою якістю, як емпатія та педагогічний такт, вимагають від керівника хору мати добре розвинуті лідерські якості та потребують особливої уваги при формуванні потрібних для цього професійно-особистісних якостей.

Емоційно-вольовий – характеризує розвиненість емоційно-вольової сфери особистості. Звернувшись до праць відомих хормейстерів-практиків (А.Авдієвський, В.Мінін, К.Пігров, К.Птиця та ін.), ми з'ясували, що всі наголошують на необхідності розвинутих вольових якостей, що припускає: вміння володіти собою, рішучість, наполегливість, ініціативність, цілеспрямованість, самостійність, здатність активно й упевнено впливати на хоровий колектив, при цьому бути емоційно-стійким, артистичним, вміти здійснювати саморегуляцію своїм емоційним станом і здатність передавати емоційні почуття хоровому колективу.

На основі змістових параметрів визначених компонентів показниками 4-х груп критеріїв сформованості професійно-особистісних якостей студентів ми визначили:

– мотиваційно-оцінний критерій: наявність потреби, інтересу та мотиваційної установки на хормейстерську діяльність, здатність оцінювати, аналізувати та коректувати власні професійно-особистісні якості;

– емоційно-вольовий критерій: ступінь розвиненості емоційної сфери й артистизму особистості, наполегливість, активність, упевненість у своїх силах;

– комунікативно-організаційний критерій: рівень сформованості комунікативних та організаційних умінь, дисциплінованість, схильність до емпатії;

– діяльнісно-творчий критерій: міра володіння методикою роботи з хором, здатність до творчого пошуку.

Підготовка майбутніх фахівців музичного мистецтва буде ефективною, якщо будувати її зміст з позицій особистісно-орієнтованого навчання, де передбачається диференційований підхід з урахуванням рівня інтелектуального розвитку учнів, їхньої підготовки, здібностей і можливостей. Викладач у цьому процесі повинен виконувати роль компетентного консультанта й діагноста.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно-орієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : УЗМН, 1998. – 204 с.
2. Либин А.В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций / А. В. Либин. – М. : Смысл, 1999. – 553 с.
3. Мерлин В.С. Психология индивидуальности: избранные психологические труды / В. С. Мерлин, ред. Е. А. Климов. – М. : Институт практической психологии; Воронеж: НПО МОДЭК, 1996. – 446 с.
4. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія / В. Ф. Орлов заг. ред. І. А. Зязюна. – К. : Наукова думка, 2003. – 282 с.
5. Платонов К.К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1972. – 312 с.
6. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – К. : Вища школа. 2003. – 210 с.

References

1. Bekh I.D. Osobystisno-oriyentovane vykhovannya : naukovo-metod. posibnyk / I. D. Bekh. – K. : UZMN, 1998. – 204 s.
2. Libin A.V. Differentsialnaya psihologiya: na peresechenii evropeyskih, rossiyskih i amerikanskih traditsiy / A. V. Libin. – M. : Smyisl, 1999. – 553 s.
3. Merlin V.S. Psihologiya individualnosti: izbrannyye psihologicheski trudy / V. S. Merlin, red. E. A. Klimov. – M. : Institut prakticheskoy psihologii, Voronej: NPO MODEK, 1996. – 446 s.
4. Orlov V.F. Profesiynne stanovlennya maybutnikh vchyteliv mystets'kykh dystsyplin: teoriya i tekhnolohiya / V. F. Orlov zah. red. I. A. Zyazyuna. – K. : Naukova dumka, 2003. – 282 s.
5. Platonov K.K. Problemyi sposobnostey / K. K. Platonov. – M. : Nauka, 1972. – 312 s.
6. Rudnyts'ka O.P. Pedahohika zahal'na ta mystets'ka / O. P. Rudnyts'ka. – K. : Vyshcha shkola. 2003. – 210 s.